

УДК 502.62 (094.2) : 341.123

**ДВОСТОРОННІ МІЖНАРОДНІ УГОДИ ЯК ІНСТРУМЕНТАРІЙ
РОЗВИТКУ ТРАНСКОРДОННИХ ПРИРОДООХОРОННИХ
ТЕРИТОРІЙ НАЦІОНАЛЬНОЇ МЕРЕЖІ БІОСФЕРНИХ
РЕЗЕРВАТИВ ЮНЕСКО В УКРАЇНІ**

Петренко К.Ю.

У роботі розглянуто проблему формування україно-молдавських транскордонних природоохоронних територій

Постановка проблеми. «Транскордонна природоохоронна територія» означає територію, яка складається з двох чи більше природоохоронних територій, розташованих у межах територій двох чи більше Сторін, що є сусідніми за державним кордоном, кожна з яких залишається під юрисдикцією відповідної Сторони [1 с.3].

На потребу екологічної співпраці у транскордонних регіонах наголошувалося на міжнародному самміті по охороні довкілля в Ріо-де-Жанейро (1992), в Йоганнесбурзі (2002) та інших форумах. Вагоме екологічне значення щодо потреби формування міжнародних заповідних територій мають міжнародні Конвенції, прийняті в різний період. Так, у рамковій Конвенції про біологічне різноманіття (1990), яка чинна в Україні з 1994 року, країнам рекомендується створювати у транскордонних регіонах систему природоохоронних територій для збереження генофонду рослинного і тваринного світу. У Конвенції про збереження мігруючих видів диких тварин (Бонн, 1979 р.) ставиться питання про відновлення біотопів, важливих для застереження зникання мігруючих видів фауни. У Рамсарській Конвенції (1971), що стосується охорони водно-болотних угідь, які мають міжнародне значення, рекомендується взяти під охорону транскордонні водно-болотні ландшафти. Дана конвенція особливо важлива для України, оскільки водно-болотні екосистеми в дельті Дунаю, Дністра, у басейні Тиси мають і міжнародне значення. На потребу збереження цінних у біогеографічному плані територій на нашому континенті наголошується також у Бернській Конвенції про охорону флори, фауни і природного середовища, прийнятої (1979 р.), в якій, зокрема, рекомендується створення Смарагдової мережі “територій спеціального збереження”.

Створення міждержавних природно-заповідних територій є важливим аспектом діяльності Міжнародного союзу охорони природи МСОП (IUCN). Нині в світі в 113 країнах існує близько 160 міждержавних природно-заповідних територій, із них більше половини – в країнах Європи, де багато невеликих за площею країн і відповідно багато кордонів. Нині в Україні вже створено декілька міждержавних природно-заповідних територій, які є біосферними резерватами.

Для України, яка розташована у Центрально-Східній Європі, і межує із сімома державами та має з ними у транскордонних зонах ряд спільних природоохоронних завдань, особливо актуальною є міжнародна екологічна співпраця. Так, на Заході на кордоні з Польщею, Словаччиною та Румунією розташована Карпатська гірська система, на кордоні з Польщею знаходяться Розточчя та Західне Полісся з оригінальними лісовими й болотними ландшафтами. На півночі лісові ландшафти України межують із лісовими масивами Білорусії та Росії. У пониззі Дністра на прикордонній території з Молдовою збереглися цінні у науково-природничому відношенні транскордонні ландшафти варті спільної охорони. В Україні беруть початок такі водні артерії міждержавного значення як Уж, Латориця, Тиса, Західний Буг, Дністер, через її територію протікає Дніпро, що бере початок у Росії й протікає через Білорусь. У басейнах цих річок є також ряд спільних екологічних проблем.

У 1999 р. Національний природний парк "Ужанський" та Надсянський регіональний ландшафтний парк увійшли до складу першого у Центральній Європі трilaterального українсько-польсько-словацького біосферного резервату "Східні Карпати". В рівнинній частині України створений Дунайський біосферний заповідник, який входить до складу міждержавного українсько-румунського біосферного резервату "Дельта Дунаю". В 2002 р. був затверджений ЮНЕСКО українсько-польський біосферний резерват "Західне Полісся", до якого увійшли з українського боку Шацький національний природний парк, а з польського – Поліський парк народовий (національний) та три прилеглих регіональних ландшафтних парки. [2, с.70-74]

Проводяться українсько-молдовські консультації щодо створення спільної природоохоронної території в пониззі Дністра, де з обох боків завершуються підготовчі роботи по створенню національних природних парків. До складу Нижньодністровського національного природного парку увійшли водно-болотні угіддя міжнародного значення „Межиріччя Дністра-Турунчука” та „Північна частина Дністровського лиману”.

Прийнято низку рішень регіонального рівня та міжнародних угод, які ініціюють створення транскордонної території у пониззі Дністра.

Стратегією економічного та соціального розвитку Одеської області на період до 2015 року передбачено створення на транскордонних територіях пониззя річки Дністер заповідного об'єкту міжнародного значення „Нижньодністровський”. [3, с.21]

Аналогічне рішення було закріплено у ст.13 Угоди між Урядом Республіки Молдова і Кабінетом Міністрів України про співробітництво в галузі охорони та сталого розвитку басейну р. Дністер, укладеної 29 листопада 2012 року у м. Римі, яке затверджено постановою уряду Республіки Молдова від 15.01.2013 р. №42 [4].

Виклад основного матеріалу. Коротко охарактеризуємо перші транскордонні природно-заповідні території України.

Українсько-польсько-словацький біосферний резерват “Східні Карпати” (208 089 га). Це перший в Україні транскордонний заповідний масив, який Комісія ЮНЕСКО “Людина і біосфера” (МАБ) внесла в 1999 році у Світову мережу біосферних резерватів. З українського боку біосферний резерват включає Ужанський національний природний парк (39159 га) та Надсянський регіональний ландшафтний парк (19428 га). З польської сторони до нього належать Бещадський національний парк (27833,68 га) та два ландшафтні парки: Ціснянсько-Ветлінський (46025 га) і Долина Сяну (34865, 73 га), а з словацької – національний парк “Полонини” (29805,05 га), та його буферна зона (10973, 29 га). Єврорегіон Бескид, де розташований біосферний резерват, відзначається багатими рекреаційними ресурсами. У світі є трilaterальні національні парки. Але Східні Карпати – єдиний трilaterальний біосферний резерват.

Українсько-румунський біосферний резерват „Дельта Дунаю” (626400 га). Це другий на Україні транскордонний біосферний резерват, який МАБ включила у міжнародну мережу. Дельта Дунаю, другої по величині європейської річки, належить до особливо цінних в екологічному плані природно-територіальних комплексів у Європі.

Цей біосферний резерват був створений на базі природного заповідника "Дунайські плавні" Дунайського біосферного заповідника загальною площею 46402,9 га і був включений разом з біосферним резерватом Румунії „Дельта Дунаю” до складу Світової мережі біосферних резерватів в якості транскордонного біосферного резервату під загальною назвою “Дельта Дунаю”.

Завершується підготовка матеріалів щодо створення біосферного резервату "Західне Полісся" на кордоні України і Польщі, українська та польська частини якого за назвами Шацький біосферний резерват та Біосферний резерват „Західне Полісся” у 2002 р. уже включені до складу Світової мережі біосферних резерватів. Район Шацького біосферного резервату (у складі Шацького національного природного парку) є комплексом 22 озер, найбільше з яких – озеро Світязь, мішаних лісів (займають близько 40% від загальної площі), луків і боліт.

Проводиться робота по створенню нових транскордонних природоохоронних територій. До перспективних належать ділянки "Розточчя", "Прип'ять-Стохід", "Брянські та Старогутські ліси", "Марамороські гори", "Притисянська низовина".

Біосферний резерват "Розточчя" пропонується створити на гряді Розточчя, яка перетинає державний кордон України та Польщі. В межах України до резервату ввійдуть природний заповідник "Розточчя", кілька заказників і пам'яток природи та нещодавно створений Яворівський національний природний парк площею 7078,6 га, в тому числі 2855,5 га площі постійного користування.

Проектований українсько-російський біосферний резерват "Брянські та Старогутські ліси" з української сторони буде включати проєктований Деснянсько-Старогутський національний парк з Придеснянською і

Старогутською ділянками. На першій переважає заплавна рослинність, на другій – соснові і мішані ліси. В цілому, це бореальний лісовий комплекс, самий північний лісовий масив України.

З боку Росії тут є комплекс природно-заповідних територій Неруссо-Деснянського межиріччя – це заповідник "Брянський ліс" (12168 га), 10 ландшафтних заказників і 2 пам'ятки природи.

Перспективним є створення українсько-румунського біосферного резервату "Марамороські гори" площею біля 150 тис. га. В Румунії створений і нині затверджується біосферний резерват "Гори Мараморощини", територія якого безпосередньо прилягає до кордону з Україною. Саме ця територія буде румунською частиною міждержавного біосферного резервату. Площі, які досліджувались з метою створення біосферного резервату в Мармароських горах на території Румунії, знаходяться в басейні річки Вішеу і займають площу 168754 га. Сім ядер біосферного резервату, виділених відповідно до румунського законодавства, мають загальну площу 4675 га. Найбільшим із них є створений у 1980 р. біосферний резерват "П'єтрасул Марє в масиві Родней" площею 3300 га.

Перспективною природоохоронною територією у прикордонній українсько-угорській зоні є Притисянська низовина, зокрема басейн Латориці. В околицях села Велика Добронь на значній площі збереглися сторічні грабово-дубові та ясенново-дубові ліси, а на терасах Латориці і Тиси поширені заплавні тополеві і вербові насадження. З метою охорони та сприяння розмноженню характерної для Притисянської низовини фауни у Великодобронському лісництві створено на площі 736 га фауністичний заказник. [2, с.74-76]

Сьогодні є всі підстави стверджувати, що в Україні створена і функціонує Національна мережа біосферних резерватів ЮНЕСКО, яка складається з восьми об'єктів, в тому числі трьох транскордонних – двох тристоронніх та одного двостороннього [5, с.58]. Загальна площа біосферних резерватів ЮНЕСКО в Україні ставить близько 5 тис.км², що відповідає 0,8% загальної площі території країни.

Таблиця 1

Транскордонні біосферні резервати ЮНЕСКО на Україні

№	Назва транскордонного біосферного резервату ЮНЕСКО	Підтвердження статусу
1	2	2
1	Польсько-словацько-український біосферний резерват ЮНЕСКО „Східні Карпати” (Ужанський НПП і Надсянський регіональний ландшафтний парк України)	Сертифікат ЮНЕСКО від 02.02.1999 р.
2	Транскордонний румунсько-український Біосферний резерват „Дельта Дунаю” (Дунайський біосферний заповідник. Україна)	Сертифікат ЮНЕСКО від 02.02.1999 р.

1	2	3
3	Тристоронній транскордонний білорусько-польсько-український біосферний резерват ЮНЕСКО „Західне Полісся” (Шацький біосферний резерват ЮНЕСКО. Україна.)	Сертифікат ЮНЕСКО від 11.07.2012 р.
4	Російсько-український транскордонний біосферний резерват в басейні річки Десна (Деснянський біосферний резерват ЮНЕСКО. Україна).	Сертифікат ЮНЕСКО від 26.05.2009 р.

*За даними Загороднього А.Г., Черінько П.М., Полторацької Т.В. [5]

Нижньодністровський національний природний парк як потенційна транскордонна природоохорона територія має ряд особливостей та спеціальних рис.

1. Стан Одеського регіону за ступенем природно-техногенної безпеки.

Одеський регіон, незалежно від методологічних підходів, при порівнянні типізації регіонів по ступеню техногенного навантаження на навколишнє природне середовище та розрахунках узагальнюючого показника регіональної природно-техногенної небезпеки та агрегатованого критерію ранжирування стану техногенної небезпеки віднесено до „високого рівня РПТО” та „високого рівня техногенної небезпеки” [6, с.211-213].

2. Водно-болотні угіддя, що мають правовий статус, міжнародне значення [7] та увійшли до складу Нижньодністровського національного природного парку - міжріччя Дністра та Турунчука (7600 га) та північна частина Дністровського лиману (20000 га), яка межує з територією парку.

3 загальної площі охоронних територій (21311,1 га) Нижньодністровського національного природного парку водно-болотні угіддя складають понад 96% (20566,2 га) загальної площі.

3. Залежність від гідрологічного режиму ріки Дністер.

В умовах зарегульованого стоку ріки пониззя Дністра суттєво залежить від управлінських рішень з питань організації щорічних репродукційних попусків з Дністровського водосховища. Недодержання вимог щорічного екологічного попуску спричиняє суттєвих збитків водним біоресурсам заплавних озер пониззя Дністра.

До зарегулювання водообміну заповнення водою заплав Дністра проходило 3-5 та більше разів за вегетаційний період. Техногенні фактори впливу на водостік почали домінувати у період форсованого заповнення Дністровського водосховища. Режим екологічних попусків не було додержано у 1992 році, попуски 1991, 1993, 1994, 2001 років відповідали мінімально припустимим екологічним вимогам до витрат води. Внаслідок невиконання регламенту екологічного попуску у 2011 році економічні збитки іхтіоценозам заплавних озер Нижньодністровського національного природного парку оцінено у 3,48 млн.грн. [8, с.160-161, 164]

4. Техногенний вплив міжнародної автотраси „Одеса-Рені”.

Автотраса міжнародного значення „Одеса-Рені”, яка перетинає дельту Дністра від українського села Маяки до молдавського села Паланка протягом 14 км є суттєвим антропогенним фактором, який спричиняє, як прямий (загибель тварин та птахів при зіткненні з транспортом, обмеження їх пересування), так і побічний (порушення водообміну між руслом Дністра та при лиманними плавнями) вплив на плавневі біоценози [9, с.98].

5. Вплив пірогенних чинників на екосистему в транскордонних умовах розташування заповідної системи пониззя Дністра.

До потенційно вогнебезпечних територій парку можна віднести 609,0 га лісовкритих площ та 98799,1 га відкритих заболочених земель. На території парку виявлено 17 видів рослин, які підлягають особливій охороні відповідно до червонокнижних списків різних рангів. У 2012 році у Нижньодністровському національному природному парку виникло 26 пожеж [10, с.112].

Висновок. Затвердження у встановленому порядку Угоди між Урядом Республіки Молдова та Кабінетом Міністрів України про співробітництво в галузі охорони та сталого розвитку басейну ріки Дністер ініціює ефективний міжнародний інструмент з співробітництва, розвитку та управління транскордонними природоохоронними територіями.

Література

1. Протокол про збереження і стан використання біологічного та ландшафтного різноманіття до Рамкової конвенції про охорону та сталий розвиток Карпат, підписаної в м. Київ 22 травня 2003 року ратифіковано Законом України №1621-VI від 04.09.2009 р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/998_366
2. Заповідна справа в Україні / під ред. М. Гродзинського, М. Стеценка. – К.: Географіка, 2003. – 306 с.
3. Рішення Одеської обласної державної Адміністрації „Про схвалення Стратегії економічного та соціального розвитку Одеської області на період до 2015 року від 24 грудня 2004 року №928/А-2004. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/OD040266.html.
4. Постановление Правительства Республики Молдова от 15.01.2013 №42 „Об утверждении Соглашения между Правительством Республики Молдова и Кабинетом Министров Украины о сотрудничестве в области охраны и устойчивого развития бассейна реки Днестр, подписанного в Риме 2 ноября 2012 года. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://lex.justice.md/viewdoc.php>.
5. Загородній А.Г. Національна мережа біосферних резерватів ЮНЕСКО України. / Загородній А.Г., Черінько П.М., Полторацька Т.В. // Вісник НАН України. – 2014. – №2 – С.55-66

6. Купинец Л. Е. Экологизация продовольственного комплекса: теория, методология, механизмы. – Одесса: ИПРЭЭИ НАН Украины, 2010. – 712 с.

7. Постанова Кабінету Міністрів України від 23 листопада 1995 року №935 „Про заходи щодо охорони водно-болотних угідь, які мають міжнародне значення”/ – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/935-95-п>.

8. Лукаржевська К.Ю. Економічна оцінка впливу екологічного попуску на стан водних біоресурсів у пониззі Дністра.// Економічні інновації. Збірник наукових праць – Одеса, 2012. – №48. – С.158-165.

9. Лукаржевська К.Ю. Екологічна оцінка впливу магістральних автошляхів на біоту у межах Нижньодністровського національного природного парку / Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м.Херсон, 14-15 березня 2014 р.). – Херсон: Видавничий дім „Гельветика”, 2014. – С.96-100.

10. Лукаржевська К.Ю. Еколого-економічні аспекти оцінки впливу пірогенних чинників на природно-заповідний фонд. / Актуальні напрями розвитку менеджменту, обліку та аудиту: збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції (м.Київ, 9-10 травня 2014 р.). У 3-х частинах. – К.: ГО „Київський економічний науковий центр”, 2014. – Ч.3. – С.111-114.

References

1. Protokol pro zberezhennia i stan vykorystannia biolohichnoho ta landchaftnoho riznomanittia do Ramkovoї konventsii pro okhoronu ta stalıy rozvytok Karpat, pidpysanoi v m. Kyiv 22 travnia 2003 roku ratifikovano Zakonom Ukrainy №1621-VI vid 04.09.2009 r. [Protocol for the conservation and use of biological and landscape diversity to the framework Convention on the protection and sustainable development of the Carpathians, signed in Kiev on 22 may 2003, ratified by Law of Ukraine No. 1621-VI of G. 04.09.2009]. (n.d.). [rada.gov.ua](http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/998_366) Retrieved from http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/998_366 [in Ukrainian].

2. Hrodzinskii M., Stetsenko M. (Eds.). (2003). Wildness protection in Ukraine. Kyiv: Neohrafika.

3. Rishennia Odeskoi oblasnoi derzhavnoi Administratsii “Pro skhvalennia Stratehii ekonomichnoho ta sotsialnoho rozvytku Odeskoi oblasti na period do 2015 roku vid 24 hrudnia 2004 roku №928/A-2004. [The decision of the Odessa regional state Administration "On approval of the strategy of economic and social development of the Odessa region for the period till 2015 of 24 December 2004 No. 928/A-2004]. (n.d.). search.ligazakon.ua Retrieved from http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/OD040266.html [in Ukrainian].

4. Postanovlenie Pravitelstva Respubliki Moldova ot 15.01.2013 №42 “ob utverzhdenii Sohlashenia mezhdou Pravitelstvom Respubliki Moldova i Kabinetom Ministrov Ukrainy o sotrudnichestvev oblasti okhrany i ustoichivoho razvitiia basseina reki Dnestr, podpisanoho v Rime 2 noiabria 2012 hoda [The resolution of the Government of the Republic of Moldova

dated 15.01.2013 №42 "On approval of the Agreement between the Government of the Republic of Moldova and the Cabinet of Ministers of Ukraine on cooperation in the field of protection and sustainable development of the Dniester river basin, signed at Rome on November 2, 2012]. (n.d.). *lex.justice.md* Retrieved from <http://lex.justice.md/viewdoc.php> [in Russian].

5. Zagorodniy A. G., Chirinko P. M., & Poltoratskaya T. V. (2014). Natsionalna merezha biosfernykh rezervativ YuNESKO Ukrainy [The national network of UNESCO biosphere reserves of Ukraine]. *Visnyk NAN Ukrainy*. – Bulletin of the NAS of Ukraine, 2, 55-66. [in Ukrainian].

6. Kupinets, L. E. (2010). Ekolohizatsiia prodovolstvennoho kompleksa: teoriia, metodolohiia, mekhanizmy. [Greening food complex: theory, methodology, mechanisms]. Odessa: IPAEI of NAS of Ukraine [in Russian].

7. Postanova Kabinetu Ministrov Ukrainy vid 23 lystopada 1995 roku №935 “Pro zakhody shshodo okhorony vodno-bolotnykh uhid, yaki maiut mizhnarodne znachennia” [The resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine from November 23, 1995 №935 "On measures for the protection of wetlands of international importance"] (n.d.). *rada.gov.ua* Retrieved from <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/935-95-п> [in Ukrainian].

8. Lukaszewska, K. Yu. (2012). Ekonomichna otsinka vplyvu ekolohichnoho popusku na stan vodnykh bioresursiv u ponyzzi Dnistra [Economic evaluation of environmental impact of concessions on the status of aquatic biological resources in the lower reaches of the Dniester]. *Ekonomichni innovatsii – Economic innovation*, 48, 158-165. [in Ukrainian].

9. Lukaszewska, K. Yu. (2014). Ekolohichna otsinka vplyvu mahistralnykh avtoshliakhiv na biotu u mezhakh Nyzhnodnistrovskoho natsionalnoho pryrodnoho parku [Environmental impact assessment highway on the biota within the lower of National Natural Park “Nizhnednestrovsky”]. *Materialy mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii (m.Kherson, 14-15 bereznia 2014 roku) – Materials of international scientific-practical conference, (Kherson, 14-15 March 2014).* (pp.96-100) Kherson: Publishing house "Helvetica" [in Ukrainian].

10. Lukaszewska, K. Yu. (2014). Ekoloho-ekonomichni otsinky vplyvu pirohennykh chynnykiv na pryrodno-zapovidnyi fond [Ekologo-economic aspects of assessment of the impact of pyrogenic factors on natural-reserved Fund]. *Current trends in the development of management, accounting and auditing`14: Materialy Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii (m. Kyiv, 9-10 travnia 2014 roku) – Materials of international scientific-practical conference, (Kiev, may 9-10, 2014).* (part 3, pp.111-114) Kiev.: The Kyiv economic research centre [in Ukrainian].

Abstract

Petrenko K.J.

Bilateral international agreements as tools for development of transboundary protected areas the national network of UNESCO biosphere reserves in Ukraine

The paper considers the problem of forming the Ukrainian-Moldovan transboundary protected areas.